

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

1/S-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/1 (5) - 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo‘limi psixologik xizmat boshlig‘i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po‘latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo‘tayeov Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Мадреймов Фархат Махсетбаевич</i> СОЦИАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА В КАРАКАЛПАКСТАНЕ В 1920-1924 ГОДАХ	12-18
<i>Алимджанов Бахтиёр Абдихакимович</i> АНТРОПОЛОГИЯ ИМПЕРСКОЙ ВЛАСТИ: ХАКЕНТСКИЕ ЗЕМЛИ И АДВОКАТ С. ЛАПИН	19-23
<i>Чориев Шохрух Холтура угли</i> ИСТОРИОГРАФИЯ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТУРКЕСТАНСКОГО ГЕНЕРАЛ- ГУБЕРНАТОРСТВА В 40-90-Е ГОДЫ ХХ ВЕКА	24-35
<i>Najmiddinov Boburmirzo Zuhridin o'g'li</i> SOVET HOKIMIYATINING 1917-1943-YILLARIDA O'ZBEKISTON SSR DA AMALGA OSHIRGAN DINIY SIYOSATI	36-43
<i>Esonova Nilufar</i> SANOAT SOHASIDA XALQARO HAMKORLIK MUNOSABATLAR TARIXINING O'RGANILISHI: TAHLIL VA NATIJALAR (1991-2018-YILLAR)	44-47
<i>Qarshiyev Ahmad, Jumayev Abdimo'min, Bebitov Maqsud</i> DENOV BEKLGIDA MAVJUD JOY NOMLARIGA OID MULOHAZALAR	48-55
<i>Qurbonov Abbas</i> MUSTAQILLIKNING DASTLABKI YILLARIDA QASHQADARYODA YENGIL SANOAT SOHASIDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLAR VA ULARNING NATIJALARI	56-59
<i>Abduraimova Sabohat Ergash qizi</i> BUXORO AMRLIGI DAVRIDA CHIROQCHI BEKLGIGI AHOLISINING TURMUSH TARZI	60-65

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Karjavova Xurshida Abdumalikovna</i> MAHALLA INSTITUTINING IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI	66-73
<i>Pardayev Erkin Egamberdi o'g'li</i> XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA SIFATNI BOSHQARISHNING INNOVATSION USULLARI	74-82
<i>Palvanbayev Umidbek O'ktam o'g'li</i> O'ZBEKISTON POCHTA BOZORIDA XUSUSIY POCHTA KORXONALARINING TUTGAN O'RNI (BTS, DMS, EMU POCHTALARI MISOLIDA)	83-86
<i>Чинорова Шаҳодат Мансур кизи, Нормуродов Хусан Эшмаҳматович</i> ЗНАЧЕНИЕ ТАРГЕТИРОВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В РАЗВИТИИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ	87-93
<i>Gabriel Ayodeji Ogunmola</i> GREEN BONDS: FINANCING RESOURCE CONSERVATION FOR A SUSTAINABLE FUTURE IN FARMING IN UZBEKISTAN	94-108

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Rashidova Dilfuza Ganievna</i> XIX ASR O‘ZBEK SHOIRALARINING IJODIDA GUMANISTIK G‘OYALAR VA IJTIMOY-FALSAFIY QARASHLAR	109-113
<i>Ochilova Nigora Ruzimuratovna</i> GENDER TENGLIGINI TA‘MINLASHNING IQTISODIY-IJTIMOY OMILLARI	114-118
<i>Samadov Jonmurod</i> JALOLIDDIN RUMIY ASARLARIDA FALSAFIY TUSHUNCHALAR VA ULARNING ILMIY–METODOLOGIK TAHLILI	119-123
<i>Kdirbaev Baxadir Berdaxovich</i> AXBOROT JAMIYATI VA MEDIA-MADANIYATNING NAZARIY-FALSAFIY TUSHUNCHASI	124-131
<i>Kurbanbaeva Ulbosin Jumag‘alievna</i> EKOLOGIK XAVFSIZLIK TUSHUNCHASINING MOHIYATI VA XUSUSIYATLARI	132-136
<i>Narzukulova Ferangiz Rustamjonovna</i> ILMIY TIL VA FALSAFIY TERMINOLOGIYA: SHAKLLANISH VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	137-141
<i>Xolmirzaev Xurshid Nakibillaevich</i> IJTIMOY-KASBIY FAOLIYAT JARAYONIDA SUN‘IY INTELLEKTNING INSON SALOHIYATIGA TA‘SIRI	142-148
<i>Султанов Бахтиёр Бахтиёрович</i> ОБРАЗ ФИЗИЧЕСКОЙ РАЗВИТОЙ, ГЕРОИЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ В ЭПОХУ АНТИЧНОСТИ	149-153
<i>Bozorov Suxrob Komilovich</i> MA‘NAVIY TRANSFORMATSIYANING ISTIQBOLLARI: INNOVATSION G‘OYA VA LOYIHALAR	154-157
<i>Kimsanbayeva Shaxnoza Bakridinovna</i> MILLIY O‘ZLIK VA DINIY BAG‘RIKENGLIK: ZAMONAVIY JAMIYATDAGI O‘ZARO TA‘SIRLAR	158-163
<i>Muxamedjanova Lalixon</i> GLOBALASHUV VA MADANIYATLARARO ARALASHUV	164-172

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Isanova Feruza Tulqinovna</i> INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI XALQARO HUQUQ SOHASIGA OID LEKSIK BIRLIKLARNING DIAKRON TADQIQI	173-180
<i>Mahmudova Umida Ural qizi</i> INTERNET DISKURSIDA FOYDALANILADIGAN EMOJILARNING LISONIY VA MADANIY JIHATLARI	181-189
<i>Madalov Navruz Ergashevich</i> IMPORTANT SUBJECTS OF COMPARATIVE AND CONTRASTIVE PHILOLOGICAL STUDIES AND TRANSLATION DIFFICULTIES OF STRUCTURAL–SEMANTIC MODELS OF PROVERBS	190-194
<i>Ubaydullayev Normuhammad Xasanovich</i> XOTIRANOMALARDA ZAMON VA MAKON MASALASI	195-198

<i>Ochilova Habiba Akramovna</i> ISSUES IN THE CLASSIFICATION OF QUESTION SENTENCE TYPES IN LINGUISTICS ...	199-207
<i>Muxammadiyeva Mashxura, Amirqulova Gulxayo</i> FILOLOGIK TADQIQOTLARNING ZAMONAVIY TIBBIY TARJIMA VA TALQINGA TA'SIRI	208-213
<i>Karabaeva Barno Bobir qizi</i> A COMPARATIVE ANALYSIS OF METAPHORICAL EXPRESSIONS REFLECTING PERCEPTION IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	214-219
<i>Axunbabaeva Narqiza Hamidjanovna</i> ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПЕРЕВОДОВ ИСТОРИЧЕСКИХ И АРХАИЧНЫХ СЛОВ В ДОКУМЕНТАЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКОЙ ПОВЕСТИ «ВЛАСТИТЕЛЬ СЕМИ СОЗВЕЗДИЙ»	220-226
<i>Turdaliyeva Shahnoza O'ktamovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI SON-GIBRID MAQOLLARNING LEKSIK-SEMANTIK TAHLILI	227-236
<i>Mansurova Shohista Isroilovna</i> OT OBRAZI TUSHUNCHASI (ZAMONAVIY O'ZBEK VA JAHON ADABIYOTI MISOLIDA)	237-241
<i>Davranov Akmal Akramjonovich</i> IJTIMOIY TENGLIK TUSHUNCHASI (INGLIZ UTOPIYALARI VA O'ZBEK DOSTONLARI MISOLIDA)	242-246
<i>Yuldasheva Aziza Yuldashevna</i> TARJIMASHUNOSLIKDA PRAGMATIKANING O'RNI	247-252
<i>Mirvaliyeva Malika Zoid qizi</i> SEMANTIKANING TARJIMADAGI AHAMIYATI	253-257
<i>Sidiknazarova Zulfiya Mirsharapovna</i> JADID ADABIYOTI VA MODERNIZATSIYA JARAYONLARI	258-262
<i>Ruzibayeva Aziza Kahramanovna</i> THE MOOD OF LONGING FOR FREEDOM IN THE AGE OF BYRON	263-266
<i>Narzikulova Rayhona Ahmadovna</i> THE PRAGMATIC FUNCTIONS OF IRONY	267-271
<i>Najmiddinov Muhammadjon</i> O'ZBEK TILIDA KO'P MA'NOLILIK, SINONIMIYA, OMONIMIYA VA ULARNING ELEKTRON TEZAVURUSDA AKS ETISHI	272-278
<i>Achilov Oybek Rustamovich</i> LEKSIK-SEMANTIK DEVIATSIYA ILGARI SURISH VOSITASI SIFATIDA	279-284
<i>Tashpulatova Mukambar Axmetovna</i> KOMPYUTER LINGVISTIKASI VA SUN'IY INTELLEKTNING TILGA TA'SIRI	285-289
<i>Normamatov Farrux, Toshpo'latova Xusniya</i> GLOBAL KESIMDA INGLIZ MADANIYATINING LINGVOKULTUROGIK JIHATLARI	290-293
<i>Shonazarova Gulnoza, Madiyeva Madina</i> THE ROLE OF INTERNET RESOURCE IN IMPROVING TEACHING FOREIGN LANGUAGE: METHODOLOGICAL ANALYSIS AND PRACTICAL RECOMMENDATIONS	294-297

<i>Jo'rayeva Lola Tolibdjonovna</i> IJTIMOIY TARMOQLARDA NEOLOGIZMLARNING BUGUNGI KUNDAGI QO'LLANILISHI	298-302
<i>Saitxanova Aziza Xolmuxamedovna</i> TA'M VA TIL O'RTASIDAGI MUVOZANAT: TAOM DISKURSINING TARJIMA QIYINCHILIKLARI VA YECHIMLARI	303-307
<i>Axmedov Shaxzod, Nazarov Vafokul</i> NEOLOGIZMLAR TADQIQI TARIXIGA DOIR	308-312
<i>Mustafayeva Sojida Ulashevna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARDA MERONIMIK MUNOSABATLI SO'ZLARNING LEKSIKOGRAFIK TALQINLARI	313-321
<i>Buriyeva Muxayyo Zokir qizi</i> COMPARATIVE ANALYSIS OF MEAT IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	322-326
<i>Berdiqulova Shaxnoza Ruziqulovna</i> YORDAMCHI SO'ZLARNING SHAKLIY XUSUSIYATLARIGA KO'RA TURLARI VA YASALISHI: BOG'LOVCHILAR	327-330
<i>Shokirova Gulbahor Alimovna</i> NEMIS TILINI O'QITISHDA YANGI YONDASHUVLAR	331-334
<i>Najmidinova Nafisa Ulja qizi</i> O'ZBEK TILIDA SO'ZLASHUVCHILARGA ITALYAN TILINI O'RGATISHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI	335-339
12.00.00 - YURIDIK FANLAR	
<i>Утемуратов Махмут Ажимуратович</i> СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ТРАНСФОРМАЦИИ ПРАВА (ОТ ТРАДИЦИОННОГО К ЦИФРОВОМУ ПРАВУ)	340-344
<i>Masadikov Sherzodbek</i> ENFORCEMENT OF ARBITRATION AGREEMENT UNDER UZBEK LAW	345-351
<i>Alieva Kamola Ravshanovna</i> ONLINE GENDER-BASED VIOLENCE IN UZBEKISTAN: GAPS IN LEGISLATION AND THE PATH FORWARD	352-363
<i>Utebaev Salamat Maqsetbay o'g'li</i> KONTRABANDA UCHUN JAVOBGARLIK TO'G'RISIDAGI QONUNCHILIK EVOLYUTSIYASI: TARIXIY-HUQUQIY TAHLIL	364-372
<i>Ходжаева Ширин</i> ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ВСЕМИРНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА	373-378
<i>Каюмова Асаля Султномуродовна</i> ЭЛИТА ИНДУСТРИИ ВЕНЧУРНОГО КАПИТАЛА	379-384
<i>Mirzaraximov Baxtiyor, Shokirov Bobur</i> ZAMONAVIY TASHKILOTLARDA KIBERXAVFSIZLIK STRATEGIYALARINING SHAKLLANISHI VA SAMARADORLIGI: MA'LUMOTLARNI HIMOYA QILISH CHORALARINING RIVOJLANISHI VA NATIJADORLIGI TAHLILI	385-392

<i>Суннатиллаева Сарвиноз Иззатулло кизи</i> ДИСКРЕЦИОННЫЕ ПОЛНОМОЧИЯ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ И СОВЕТЕ ЕВРОПЫ: ПРЕДЕЛЫ, КОНТРОЛЬ И СУДЕБНАЯ ПРАКТИКА	393-400
<i>Dilboboyev Nozimbek</i> CHET ELLIK INVESTORLARNING HUQUQIY MAQOMI HAMDA ULARNI DAVLAT TOMONIDAN QO'LLAB-QUVVATLASH BO'YICHA IMTIYOZ VA PREFERENSIYALAR BERISH	401-406
<i>Raximbayev O'tkir Fayzullayevich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASIDAGI QONUNCHILIKNI TAKOMILLASHTIRISH MASALASIGA NAZAR	407-414
<i>Ubaydullayev Abror Qutpilla o'g'li</i> HOZIRGI ZAMON ISLOM MOLIYA HUQUQI VA AN'ANAVIY HUQUQIY TIZIMLAR O'RTASIDAGI QIYOSIY-HUQUQIY TAHLIL VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	415-423
<i>Zokirov Sardorjon Karimjon ugli</i> PROCEDURAL FEATURES OF PARTICIPATION DEFENSE COUNSEL AT THE PRELIMINARY INVESTIGATION	424-430
<i>Axmedova Guliruxsor Ravshanovna</i> BOLANI OLIB BERISH VA UCHRASHTIRISH BILAN BOG'LIQ ISHLARNI KO'RIB CHIQUISH BO'YICHA SUD VA HUQUQIY AMALIYOTNING DOLZARB MUAMMO VA YECHIMLARI	431-436
<i>Zoilboyev Javlon Karimjon o'g'li</i> MA'MURIY SUD ISHLARINI YURITISHDA QONUNIY KUCHGA KIRGAN SUD HUJJATLARINI YANGI OCHILGAN HOLATLAR BO'YICHA QAYTA KO'RISH YUZASIDAN ISH YURITISH MAZMUNI	437-441
<i>Hakimov Sunnat Furqat o'g'li</i> SPORT JAMOAT BIRLASHMALARINING HUQUQIY TAHLILI	442-445
<i>Файзиев Фарход Фуркат угли</i> ЗНАЧИМОСТЬ ЭЛЕКТРОННОЙ ТОРГОВЛИ В СОВРЕМЕННЫХ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫХ УСЛОВИЯХ	446-452
<i>Файзиева Гулрух Мухаммади кизи</i> МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВА НА НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ ЖИЛИЩА	453-459
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Polvonov Baxtiyor Zaylobidinovich</i> TIBBIYOT UNIVERSITETLARIDA «MODDALARNING NURLANISH SPEKTRINI O'RGANISH» MAVZUSINI IT TECHNOLOGIYALAR ASOSIDA NAMOYISH ETISH MASALALARI	460-466
<i>Hamdamova Nozima Muqimovna</i> BO'LAJAK TECHNOLOGIYA FANI O'QITUVCHISI KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI	467-475
<i>Zulfixarov Ilxom Maxmudovich, Zulfikorova Munajat Mirzaxmatovna</i> IQTISODIY-IJTIMOY GEOGRAFIK BILIMLAR BERISHDA MATEMATIK METODLARDAN FOYDALANISH	476-481
<i>Qurbonova Nigina Boboxo'jayevna</i> ESDALIKLAR — SADRIDDIN AYNIYNING UMR VA XOTIRA KITOB I	482-488

<i>Toshtemirova Saodat Abdurashidovna</i> KLAUSTER TIZIMIDA TARIX FANLARINI O'QITISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI	489-494
<i>Inoyatov Odiljon Sabitovich</i> TEKISLIK LARNING O'ZARO PARALLELLIGI	495-500
<i>Жумамуратова Аибахар Нурмуханбетовна</i> СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМА РАЗВИТИЯ КОГНИТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ СВЯЗЕЙ	501-508

Received: 15 February 2025
Accepted: 20 February 2025
Published: 25 February 2025

Article / Original Paper

THE RELIGIOUS POLICY OF THE SOVIET AUTHORITIES IN THE UZBEK SSR IN 1917-1943

Najmiddinov Boburmirzo Zuhridin ogli,
PhD student at the Institute of History
of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abstract. Islam has existed for centuries as the main religious faith of the Uzbek nations. Knowing this, the Soviets, from the first years of their power, began to fight against this religion that had existed for centuries in the Turkestan region. This article analyzes the negative consequences of the religious policy implemented by the Soviet authorities in the Uzbek SSR through various literary and archival materials.

Keywords: Islam, Soviet government, religious policy, mosques, madrasas, Vaqf properties, scholars, policy of repression.

SOVET HOKIMIYATINING 1917-1943-YILLARIDA O'ZBEKISTON SSR DA AMALGA OSHIRGAN DINIY SIYOSATI

Najmiddinov Boburmirzo Zuhridin o'g'li,
O'z FA Tarix inisituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Islom dini asrlar davomida o'zbek xalqining asosiy diniy e'tiqodi sifatida mavjud bo'lgan. Buni yaxshi bilgan sovetlar o'zlarining hokimiyatining dastlabki yillaridanoq Turkiston mintaqasida asrlar davomida mavjud bo'lgan bu diniga qarshi kurasha boshladilar. Ushbu maqolada Sovet hokimiyatining O'zbekiston SSRda amalga oshirgan diniy siyosatning salbiy oqibatlarini turli adabiyot va arxiv materiallari orqali tahlil qilib berilgan.

Kalit so'zlar: Islom dini, sovet hokimiyati, diniy siyosat, masjidlar, madrasalar, vaqf mulklari, ulamolar, qatag'on siyosati.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI1Y2025N04>

Kirish. Islom dini asrlar davomida o'zbek xalqining asosiy diniy e'tiqodi sifatida mavjud bo'lgan. O'zbek xalqining urf-odatlarini, an'analari islom dinining odat va marosimlari bilan uzviy ravishda bog'lanib ketgan. Shariat va odat xalqimizning turmush tarzi va hayotini belgilagan. Buni yaxshi bilgan sovetlar o'zlarining hokimiyatining dastlabki yillaridanoq Turkiston mintaqasida asrlar davomida mavjud bo'lgan bu diniga qarshi kurasha boshladilar. Ularning kurashlari dastlabki yillarda ochiqchasiga bo'lmasa-da, keyinchalik oshkora va terror usulida amalga oshirila boshlandi.

Turkistonda sovet ko'rinishdagi tartiblar o'rnatilgan dastlabki yillarda, hukumat soxta, "balandparvoz" deklaratsiyalar e'lon qilish orqali aholini o'z tartiblariga ijobiy munosabatda bo'lishini maqsad qilgan. Shuning uchun sovet hukumati o'zining dastlabki kunlarida ikki tarixiy hujjatni qabul qildi[1; 1].

Adabiyotlar tahlili. Hozirgi kunda sovet hokimiyatining O'zbekiston SSRda diniy siyosati borasida amalga oshirilgan tadqiqotlarni uch guruhga bo'lib o'rganish mumkin.

Birinchi guruh sovet davri olimlari tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotlar. Ularga Dolgix F.I. Nima uchun dinga qarshi kurashamiz; Petrushev D.A. Islom dini va uning reaksiya mohiyati; Yusupov E. Islom dinining kelib chiqishi va uning zararlari; Ortiqov A. Qur'on haqida tanqidiy mulohazalar kabilarni keltirish mumkin. Bu asar va risolalar mualliflari sovet hokimiyatining o'sha davrdagi hukmron mafkura nuqtai-nazaridan kelib chiqib islom dini va uning ta'limotiga salbiy baho berganlar. Ikkinchi guruh olimlari mustaqillik yillarida tadqiqot olib borgan olimlardir. Ularga Alimova D. O'zbekiston mustabid tuzum davrida: siyosiy va mafkuraviy tazyiq oqibatlari; Shamsutdinov R. O'zbekistonda sovetlarning Quloqlashtirish siyosati va uning fojiali oqibatlari; Rajabov Q. Mustaqil Turkiston fikri uchun mujodalalar; Solmonov A. O'zbekistonda sovet hokimiyatining diniy siyosati: uydirma va tarix haqiqati kabilarni keltirish mumkin. Davlat mustaqilligiga erishgandan so'ng tarixchilar sovet hokimiyatining diniy siyosatga munosabatini xolisona ochib bera boshladilar. Uchinchi guruh olimlar bu xorijiy tadqiqotchi olimlar bo'lib ularga Jeff Eden, Paolo Sartori, Dewin DeWeese, Bennigsen, E. Tasar, Арапов Д, Балтанова Г. Kabilarni misol qilib keltirish mumkin. Ularning tadqiqotlarida sovet yillarida islom dini va davlat munosabatlarining turli jihatlari tahlil qilinadi.

Muhokama va natija. 1918-yil oktyabrda qabul qilingan TASSR konstitutsiyasida vijdon erkinligi tamoyili belgilab qo'yilgan edi. TASSR Xalq Komissarlari Soveti 1918-yil 20-noyabrda RSFSR XKS tomonidan 1918-yil 23-yanvarda qabul qilingan "Cherkovni davlatdan va maktabni cherkovdan ajratish haqida" nomli dekretning ayni o'zi bo'lgan dekret qabul qildi. Bu hujjat asosida musulmon muassasalariga qarashli vaqf yer-mulklari xalq mulki deb e'lon qilindi va TASSRning Millatlar bo'yicha xalq komissarligi qoshida Vaqf bo'limi tashkil qilindi. Shuningdek maktablarda diniy ta'lim berish taqiqlandi[2; 337].

Bu davrda bolsheviklar jamiyatda hali kuchli mavqeyga ega bo'lmagan va siyosiy hokimiyatni o'lkada mustahkamlash rejasi ularning diniy siyosatiga o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmagan edi. Islom Turkiston xalqlarining ma'naviy hayotida asosiy o'rinni egallagan va ularning ijtimoiy-siyosiy hayotda diniy tamoyillar ustunlik qilishini yaxshi bilganlar.

Shuning uchun Turkiston ASSRda 1921-yil oktyabrda shariat sudlari qayta tiklandi, 1922-yil 18-mayda RKP(b) Markaziy Komiteti "Turkiston-Buxoro ishlari to'g'risida" qaror qabul qildi. Unda BXSr va XXSRda ba'zi vaqf yerlarini diniy tashkilotlarga qaytarish va an'anaviy sudlarni (qozi va biy sudlari), diniy maktablarni qayta tiklashni ko'rib chiqdi[3; 118]. Bu ishlarni sovetlar aholini o'z tomonlariga og'dirish uchun vaqtinchalik chora sifatida qo'lladilar. Partiya va sovet jamoa tashkilotlarining dinga va diniy tashkilotlarga bo'lgan munosabatlari xalqning kayfiyatiga ta'sir qilmasdan qolmas yedi. Ular aholini shu darajada ishontirishgan yedilarki, hatto, 1923-yilda Xorazmda eng mashhur eshonlardan biri Ro'zimmat eshon "Inqilob quyoshi" gazetasi sahifasida maqola e'lon qiladi. Unda: "Ilgari sho'ro hokimiyatining ashaddiy dushmani bo'lgan men vaqt o'tishi bilan ayniqsa Butunxorazm sho'rolarining uchinchi qurultoyidan keyin ishonch hosil qildimki, sho'ro hokimiyati va islom bir butunni tashkil qiladi. Buni sho'ro hokimiyati ham islom ham tan oladi...sho'ro hokimiyati islomning do'sti va himoyachisi, buni har bir targ'ibotchi bilishi kerak" deyilgan edi[4; 39]. Lekin, sovet hukumatining keyingi yillarda dinga qarshi qilgan ishlari bu gaplarni qanchalik puch va'da ekanligini ko'rsatdi.

Diniy siyosatdagi cheklovlar yesa sekin-asta, ya'ni sovet hokimiyatining ta'siri mustahkamlanib, kuchayib borishi bilan amalga oshirib borildi. Ya'ni 1923-yilga kelib sovet hokimiyati Turkistonda o'z o'rnini mustahkamlab oldi. Buxoro va Xivada ham sovet

respublikalari tashkil topib, sovetlar hokimiyati yanada mustahkamlangan, shuningdek sovet hokimiyatiga qarshi qurolli harakatlar faoliyati susayib, uning ko'lamini toraya boshlagan edi.

Sobiq Turkiston ASSR, BXSRS va XXSR hududlarining ma'lum qismidan iborat bo'lgan yangi subyekt — O'zbekiston SSR tashkil topganidan keyin “dinga qarshi tashviqot va turmush xurofotlariga qarshi kurash”, partiya va komsomol yacheykalarida dinga qarshi bevosita targ'ibotni yo'lga qo'yish uchun vaqt keldi, deb hisoblash bosqichiga o'tildi[5; 50].

O'rta Osiyo respublikalarida 1926-yildan dinga qarshi kampaniya kuchaytirildi. Shubhasiz, islom dini bo'yicha sovet siyosatining vazifalari 1926-yil kuzida Butunittifoq Kommunistik partiyasi (bolsheviklar) Markaziy qo'mitasi (VKP(b) MK) huzuridagi Dinga qarshi komissiyaga OGPU o'zining “Musulmon dindorlariga qarshi kurash choralari to'g'risida”gi hujjatini taqdim qildi[6; 62]. Unda dindorlarning qishloq ijtimoiy-iqtisodiy hayotiga aralashishlariga qarshi kurash, kattalar uchun diniy maktablar ochish, mullalarni tayyorlash va qayta tayyorlash kurslarini to'liq taqiqlash, sovet qonunlarini buzgan mullalarni shafqatsiz ta'qib qilish, muazzinlar va azonchilarning saylov huquqlaridan mahrum qilinishi ko'rsatilgan edi.

Shunday qilib ulamolarni (ruhoniylar) nafaqat jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy hayotdan muntazam tarzda chetga surib chiqarish, balki ularning sovet hokimiyati organlariga ta'sirini yo'q qilish dinga qarshi qarshi tashviqotning asosiy vazifalaridan biri sifatida e'tirof qilindi. Musulmon ruhoniylariga bo'lgan bunday munosabat, shuningdek, uni “dindorlar ustidan hukmronligini bartaraf qilish, siyosiy tozalash va yanada kuchsizlantirish”ga yo'naltirilgan tashviqot ishlarini olib borish kelajakda ularning asosiy qismini nafaqat ijtimoiy hayotdan chetga surib chiqarish, balki ruhoniylarga va oddiy dindorlarga nisbatan ommaviy qatag'onlar o'tkazish uchun ham yo'l ochib berdi[2; 340].

O'zbekiston SSR Kompartiyasining III syezdi Respublika miqyosida din va diniy muassasalarga qarshi ommaviy ochiq kurash hamda qatag'on davrini boshlab berdi. Shuningdek 1927-yil 13-15-iyun kunlarida Samarqand shahrida O'zbekiston SSR Kompartiyasi Markaziy Qo'mitasining VI plenumi bo'lib o'tadi. Plenumda “Ruhoniylar va maktab to'g'risida”gi masala muhokama qilinib, unda eski usul maktablarni yopish, ruhoniylarni quvg'inga olish, maorif sohasida ateistik bilimlarni rivojlantirish masalalari belgilab olindi[5; 60]. Plenum qarorida ruhoniylar va dindorlar “sovet tizimiga dushman bo'lgan eng asosiy kuch” deb ta'kidlangan va ular qattiq ta'qib ostiga olindi.

1927-yildan masjid va madrasalar, qozilik sudlari yopila boshlandi. Shuningdek, vaqf mulklarini tugatish, dindorlarni huquqlarini cheklash kuchaytirildi. Diniy muassasalarning binolari omborxonalar, turmalarga aylantirildi. Ba'zan madaniy-ma'rifiy tashkilotlarga berildi. Masalan, Buxoro okrugida 1927–1929 -yillargacha 400 ta masjid yopib qo'yildi. Buxorodagi Otaliq masjidi otxonaga, Xiva shahridagi Madaminxon madrasasi viloyat turmasiga, Matmurodbek masjidi yesa turma omboriga aylantirildi. Qashqadaryo viloyatida 277 ta masjiddan 207 tasi omborxonalar, 29 tasi turli madaniy-ma'rifiy uylarga ajratildi[7; 119]. 1937 yilga kelib Toshkentda 31 ta masjid yopildi, 2 tasi buzildi[8; 11-19]. Tariximizda minglab diniy ulamo va fozil shaxslarni yetishtirgan va sharq dunyosiga tanitgan, yarim vayrona holatiga kelib qolgan Toshkentdagi Baroqxon madrasasi ta'mirlanib, O'zbekiston SSR ateistlar markaziy muzeyiga aylantirildi[9; 23].

O'rta Osiyo jamiyatida sovet mafkurasini singdirish va islom dini bilan bog'liq qarashlarni cheklash maqsadida eski usul maktablarini sovet maktablariga aylantirish harakati

kuchaytirildi va diniy adabiyotlarni ko'paytirish va matbuot taqiqlandi. 1927-yil 30-mayda O'rta Osiyo byurosining XVII plenumida belgilangan vazifalardan birini bajarish uchun aholisi ko'p bo'lgan O'zbekistonda shu yilning 7-iyunida eski usul maktablarini yopish bo'yicha maxsus komissiyaning qarori qabul qilindi. Unga muvofiq, Toshkent va Xo'jand okruglarida eski usul maktablarini butunlay yopish, Andijon, Qo'qon va Samarqand okruglarida yesa katta qismini yopish, Zarafshon, Buxoro, Qashqadaryo va Surxondaryo okruglarida esa 1927-yilda yopish bo'yicha tayyorgarlik ko'rish hamda Xorazm okrugida yesa eski usul maktablari haqida ma'lumotlar yetarli bo'lmaganligi uchun ularni o'rganish haqida qaror qabul qilindi. Yopilgan eski usul maktablari sovet maktablariga aylantirildi. Ularni hammasini yopish va sovet maktablariga aylantirish uchun esa shu paytda mablag' yetarli bo'lmaganligi uchun keyingi yilga qoldirilgan edi[3; 119-120].

Turkistonda azaldan maorif va madaniyatning moddiy tayanchi bo'lgan vaqf mulklarini ham sovet hukumati asta-sekin cheklay boshladi. O'zbekiston SSR Markaziy Ijroiya Qo'mitasi va Xalq Komissarlari Sovetining 1928-yil 22-sentyabr kuni bo'lib o'tgan yig'ilishida vaqf mulklarini bekor qilish to'g'risidagi qaror e'lon qildi[10; 9]. Bu qarorga asosan vaqf mulklarining tugatilishi va ularning mahalliy sovet organlariga berilishi bilan bog'liq masalalar O'zbekiston SSRning barcha viloyatlarida shoshilinch tadbirlardan biri sifatida qaraldi.

Ma'lumot o'rnida shuni aytish kerakki, milliy-hududiy chegaralanish arafasida 1924-yilning kuzigacha Respublikadagi vaqf mulklarini to'la hisobga olish uchun imkoniyat bo'lmagan. To'liq bo'lmagan ma'lumotlarga ko'ra sobiq BXSning 10 viloyatidan to'rttasida (Buxoro, Chorjuy, Qarshi, Karmana) vaqf idorasiga qarashli 276.737 tanob yer bo'lgan. XXSRda ham vaqf mulklarining salmog'i milliy-hududiy chegaralanish arafasida 471.438 tanob yerni tashkil yetgan. Turkiston ASSRning Farg'ona viloyatidagi Qo'qon, Marg'ilon tumanlarida vaqf mulklariga qarashli muassasalar suv tegirmoni, mayda tovar do'konlari, masjid, madrasa va mozorlar anchagina edi[5; 48].

Farg'ona viloyati Ijroiya Qo'mitasining 1928-yilda o'tkazgan yig'ilishi barcha viloyat faollari ishtirokida bo'lib o'tib, unda asosan diniy masala muhokama qilinadi. Yig'ilishda vaqf mulklarini butunlay tugatish, eski usul maktablari faoliyatiga umuman yo'l qo'yimaslik, tortib olingan diniy muassasa binolarini darhol davlat tasarrufiga o'tkazish kabi masalalar ko'riladi va maxsus komissiya tuzilib, ularning vazifalari belgilab berildi[5; 62].

Sovet hokimiyatining diniy muassasa va tashkilotlarga nisbatan respublikada dinga qarshi amalga oshirgan ishlaridan so'ng, keyingi yillar davomida tarixiy obidalar bo'lmish minglab madrasa, masjid, maqbara, xonaqoh binolari qarovsiz qolib ketdi. Diniy boshqarmaning tugatilishi va madrasalar faoliyatining to'xtatilishi bilan bilimli diniy ulamolarni yetkazib berish, islom shariatini to'g'ri yo'lga qo'yish kabi muhim masalalarga bo'lgan e'tibor yo'q qilindi.

Dinga qarshi keskin kurash bir necha yo'nalishlarda olib borildi. Bular xotin-qizlarni erkaklar bilan tenglashtirish masalasi, maktab va o'quv yurtlarida ateistik tarbiyani kuchaytirish, arab yozuvidan lotin alifbosiga o'tish va boshqalar edi. 1927-yili xotin-qizlarni ozodlikka chiqarish "Hujum" kampaniyasi davrida dindorlarni xurofot va eskilik tarafdori sifatida ta'qib qilish yanada avj oldirildi.

O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy Ijroiya Qo'mitasining targ'ibot va tashviqot bo'limi zimmasiga bu borada keng ko'lamli ishlarni olib borishlik uchun katta vazifalar yuklatiladi. Ushbu bo'limning 1927-yil 20-noyabrda o'tkazgan yig'ilishi 2-bayonnomasi qarorida

“Xudosizlar ittifoqining ustav loyihasi ko‘rib chiqilsin va tasdiqlansin degan talab qo‘yiladi[5; 59]. Shundan so‘ng joylarda xudosizlar jamiyatlari tuzila boshlaydi va dahriylik siyosatini harakatlantiruvchi kuch sifatida qaraladi.

Ateistik harakatlarni ommaviylashtirish maqsadida 1929-yil 10-11-iyun kunlari Moskvada bo‘lib o‘tgan Butunittifoq xudosizlar uyushmasining II syezdi Markaz va uning Ittifoqdagi barcha respublika bo‘limlarini “kurashchan xudosizlar” deb nomlashga qaror qiladi[7; 18].

1929-yilga kelib O‘zbekistonda “Xudosizlar” jurnali 1939-yildan shu nomda gazeta chop yetila boshlandi. SSSRda ateistik harakat avj olib, u davlat siyosatining uzviy qismiga aylandi. Ushbu siyosat yuzasidan joylarda ko‘plab tuzilgan xudosizlik jamiyatlari mavjud diniy e‘tiqodga, uning peshvolariga qarshi ateistik kurash olib bordi. 1929-yilga kelib Samarqand Oliy pedagogika instituti va Toshkent O‘rta Osiyo kommunistik universiteti qoshida dinga qarshi qaratilgan tashviqotchi ateistlar tayyorlaydigan bir yillik o‘quv kurslari ochildi[11; 37].

Dahriylik va kommunistik mafkura siyosatini butun jamiyat ongiga singdirish maqsadida adabiyot, matbuot organlari, radio va kinoda aks yetilishiga ham alohida e‘tibor berildi. 1939-1940-yillar davomida o‘zbek tilida 470 ming nusxada 30 xil nomdagi dinga qarshi qaratilgan adabiyotlar nashr yetildi[12; 166]. Kino yo‘nalishida ham dahriylik siyosatini aks yetadigan, dinni va dindorlarni qoralab ko‘rsatilgan filmlar yaratila boshlandi. Bu yo‘nalishda yaratilgan filmlarni quyidagi guruhga bo‘lish mumkin: birinchi, urf odatlar va shariat qonun qoidalarini qoralaydigan qat‘iy ravishda dinga qarshi qaratilgan kinolar. Ularga N.G‘aniyevning “Ramazon” (ro‘za tutishga qarshi ishlangan 1932-yil), K. Yormatovning “Muhojir” (dinga qarshi ishlangan 1934-yil), D. Vasileyevning “Tirik Xudo” (islomlashishga qarshi ishlangan 1935-yil) kabilar; ikkinchi, musulmon ayollarni “ozodlikka” chiqarish bilan bog‘liq kinolar. Ularga D.Bassaligoning “Musulmon ayol” (1925-yil Buxkino tomonidan ishlangan), M. Doronining “Ikkinchi xotin”(1927-yil), G.Cherniyakining “Uning huquqi” (1931-yil) kabilarni keltirish mumkin[13; 264]. Bu filmlar nomlaridan ham ko‘rinib turibdiki o‘sha davr sovet mafkurasi va ateistik targ‘ibotning kuchli yo‘lga qo‘yilganligining natijasi deb qarash mumkin.

Sovet hokimiyati o‘zining salbiy natijalarini bergan islohotlarini o‘tkazar ekan, jamiyatda kishilarning islomiy ma‘naviyat ta‘sirida asrlar osha yashab kelayotgan histuyg‘ularini oyoq osti qildi. O‘zbekiston SSRda o‘tkazilgan har bir tadbir jamiyat a‘zolarining katta qismiga qarshi qatag‘onlik muhitini vujudga keltirdi. Bunday ta‘qib va tazyiqdan diniy ulamolar ko‘proq jabr ko‘rdi. Ularga sinfiy dushman sifatida qarash ayniqsa 1937-1938-yillarda avjiga chiqdi. Sovet tuzumiga qarshi bo‘lgan kuchlar hamda sovet davri tarixi adabiyotlarida “aksilinqilobchilar” deb baholangan tashkilotlar faoliyati dastak qilinib, diniy ulamolar tazyiq ostiga olindi. Ulamolarga “bosmachilarga ko‘maklashgani, bosmachilarni yashirgani, bosmachilikda ishtirok yetgani, ular bilan sherikchilik qilgani, josusligi, aksilinqilobiy tashkilotlarga a‘zo bo‘lgani, aksilinqilobiy targ‘ibot yuritgani, terrorchiligi, bosmachilarga g‘oyaviy rahnamolik qilgani” kabi ayblar qo‘yilib, jazoga tortish ommaviy tus oldi. Mulla, shayx, qozi, imom, a‘lam va mutavallilar boy, quloq bo‘lgani yoki ularning yirik zamindorlarga xayrixohlighi ham qatag‘on qilinishiga sabab bo‘lgan.

1930-yil 22-fevralda boy va quloq bo‘lgani, bosmachilarga ko‘maklashgani, bosmachilarni yashirgani aybi bilan 11 kishi otuvga hukm qilingan. Ularning orasida o‘z davrining bilimdon ulamolari: Shahobiddin Omonov, Mamadali Eshon Isoqov, Mulla Fozil Oqilov, Xolmathoji Mirzaliyev kabilar bo‘lgan[14; 170].

Toshkentda 1936-1939-yillarda “musulmon ruhoniylari” ishi bo‘yicha 49 kishi tergov qililib 1939-yil 7-iyunda ularning 20 tasi jinoiy javobgarlikka tortiladi. Oradan ko‘p o‘tmay 1941-yil fevralda Ziyouddin Boboxonov ham O‘z SSR NKVD tomonidan musulmonlarning aksilinqilobiy tashkilotiga a‘zolikda ayblanib qamoqqa olinadi[15; 217]. Bu voqea sovet davri tarixida o‘ziga xos tarzda kirgan. Sababi aynan Ziyouddin Eshon Boboxon 1943-yilda tashkil etilgan O‘rta Osiyo va Qozog‘iston musulmonlari diniy idorasini muftiysi sifatida ish boshlagan. Ya‘ni sovet davrida avval qatag‘on qililib, keyinchalik aynan shu tuzumning ruxsati bilan mas‘ul diniy lavozimda faoliyat ko‘rsatganligidir.

Ulamolarni “sinfiy dushman” sifatida ko‘rish shu darajada bo‘lganki manbalarda ularning har bir viloyat, har bir tuman bo‘yicha ro‘yxati keltirib o‘tilgan. Sinfiy dushman deb qaralgan shaxslar o‘z oilalari bilan birga sinfiy dushman sifatida qaralib, saylash, saylanish huquqidan mahrum yetilganlar. Ularning farzandlari o‘quv yurtlariga va davlat korxonalariga ishga qabul qilinmagan. Masalan, sovet hokimiyatiga Samarqand viloyatida olib borilgan qurolli harakat yo‘l boshchilaridan biri Hamroqulbekning farzandi, Davronbobo o‘sha alamli yillarni xotirlar ekan, jumladan, otam Afg‘onistonga yo‘l olganida, men hali 4 yoshga ham to‘lmaganman. Esimni taniganimda yesa “Bosmachining bolasi” ekanimni anglab yetdim, ochlik, yalang‘ochlik, azob-uqubatlar ustiga bunday kamsitishlar, ayniqsa, onam bechoraning qaddini bukib tashladi. Biroq, onam o‘z e‘tiboridan, otamga bo‘lgan sadoqatidan tongan emas, “Bolalarim, sizlarning otangiz bosqinchilar bilan mardlarcha kurashmoqda. U kishi qo‘rqmas, bahodir, qahramon odam. Hali davrlar kelib “hammasini bilib olasizlar. Otalaringga munosib farzand bo‘linglar,” derdilar. 1930-yilda kolxozga a‘zo bo‘lmoqchi edik. Biroq arizamizni “bosmachining oilasi kolxozga olinmaydi” deyishib qaytarishdi. Bunday chetga surishlar uzoq davom yetdi. Oila a‘zolarimizning har biri nohaq kamsitishlarning jabrini chekdi. Meni 1938-yilda komsomol a‘ziligiga ham qabul qilishmadi. Buning ham boisi o‘sha “aybim”. Lekin biz o‘z — mehnatimiz, halol va to‘g‘riligimiz bilan eldan ajralmay yashayverdik” deb esga olgan[16; 36-38].

Diniy ulamolar va dindorlarga qarshi kurash, ularning belgilangan soliqlarni o‘z vaqtida to‘lamaganligi aybi vositasi bilan ham olib borilgan. Bunday ulamolar ishi joylarda Xalq sudlari hukmiga topshirilgan. Respublikaning bir qator viloyat va tumanlarida diniy urf-odat va an‘analarning bajarilishi sovet tuzumiga dushmanlik tarzida qaralgan. Masalan, G‘allaorol tumani Stalin nomli kolxoz raisi Shodiyev diniy ulamo Qurbon Maxsum bilan hamkorlikda quloq Qarshiboy Shapayevni dafn yetish marosimiga 600 kolxozchini yig‘ib olib, dala ishlarining borishiga to‘sqinlik qilganlikda ayblangan. Shuningdek, Buxoroda shoyi fabrikasi ishchisi o‘g‘lini sunnat qilganligi uchun partiya byurosida tanqid ostiga olinadi va ogohlantirish beriladi[17; 10].

Yuqoridagi voqealarda sovet hokimiyatiga qarshi hech qanday jiddiy ahamiyatga ega bo‘lgan xatoliklar mavjud bo‘lmasa ham masalaga siyosiy tus berilganligini aytib o‘tish joiz. Oz sonli ruhoniylarni ham yo‘qotish maqsadida respublikadagi huquq-tartibot organlari, moliya idoralari hamda “Xudosizlar” uyushmasi hamkorligida, ularni muttasil soliqqa tortish orqali faoliyatini butunlay to‘xtatish rejalashtirilgan.

Diniy ulamolarning bir qismi yuqorida ta‘kidlangan davrda otuvga hukm qilindi, yana bir qismi uzoq o‘lkalarga quloq sifatida surgun qilib yuborildi, ancha qismi esa vaziyat taqozosiga ko‘ra o‘z oilalari bilan xorijga chiqib ketishga majbur bo‘ldi[18; 123].

Diniy ulamolarni qatag'on qilish jarayonida ma'naviy qadriyatlarimiz oyoq osti qilindi. Ulamolar tomonidan saqlanib kelingan diniy va dunyoviy ilmlar hamda yurtimiz o'tmishidan xabar beruvchi nodir qo'lyozmalar musodara qilindi yoki yo'qotib yuborildi.

Ikkinchi jahon urushi davrida ateistik dinga qarshi kurash bir oz susaydi. Zero, O'zbekiston front orti hududi bo'lsa-da, urush oqibatlari o'z ta'sirini ko'rsatdi, ya'ni ko'plab qurbonlar, aholi turmush darajasi va iqtisodiy ahvolidan pasayib ketishi, hamma narsa front uchun bo'lgani va boshqa ko'plab omillar kishilarni diniy e'tiqodlarini oshkora ravishda amalga oshirishlariga sabab bo'ldi. Musulmon tashkilotlari va ruhoniylar bu davrda vatanparvarlik o'rnini egalladilar. Chunki, dushmanlik va zo'ravonlikka qarshi kurash, og'ir sharoitda xalqlarning birlashish zaruriyati, dinining asosiy tamoyillaridan biridir. Sovet hokimiyati urush sharoitida o'zining ateistik siyosatini oldingidek davom ettira olmas edi. Bunga sabab diniy e'tiqodga erkinlik berib birinchidan xalqlarning g'alabaga bo'lgan ishonchini oshirishni maqsad qilgan bo'lsa, ikkinchidan mustahkam front ortiga ega bo'lish edi. Qolaversa hukumat bu davrda diniy tashkilotlardan juda katta moliyaviy yordam ham ko'rdi. Shuning uchun dinga nisbatan keskinlikning yumshashi davr taqozosi yuzasidan bo'lgandi.

Xulosa. Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, 1917-1943-yillarda olib borilgan dahriylik (ateistik) siyosat oqibatida diniy tashkilot va muassasalar, ulamolar, dindor aholi qatlami juda katta talafot ko'rdi. Xalqimizning ma'naviy qadriyatlari va boyliklari toptaldi, katta qismi yo'q qilindi. Ulamolarni qatag'on qilish jarayonida diniy qadriyatlarimiz oyoq osti qilindi. Ular tomonidan saqlanib kelingan diniy va dunyoviy ilmlar hamda yurtimiz o'tmishidan xabar beruvchi nodir qo'lyozmalar musodara qilindi yoki yo'qotib yuborildi. Bu harakatlarning barchasi yagona sovet kishisini yaratish niqobi ostida qilib ko'rsatilgan bo'lsa-da, xalqimiz o'zligini, o'z ma'naviy qiyofasini aslo yo'qotmadi, aksincha turli yo'llar bilan bo'lsa ham uni asrab qolishga harakat qildi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. 1917-yil 2-noyabrda "Rossiya xalqlari huquqlari deklaratsiyasi" va shu yil 20- noyabrda qabul qilingan "Rossiya va sharqning barcha musulmon mehnatkashlariga" murojaatnomasi
2. O'zbekiston tarixi (1917 – 1991 yillar). Ikkita kitob. Birinchi kitob. 1917-1939 y. Mas'ul muharrirlar: R.Abdullayev, M.Raximov, Q.Rajabov. – Toshkent: "O'zbekiston", 2019.
3. Boboyev Feruz. O'rta Osiyoda sovet hokimiyatining diniy siyosati (xx asrning 20–30 yillari)// "O'zbekistonda islom dini ta'limi: tarixi, rivojlanishi va jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati" mavzusida respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to'plami. T., 2023.
4. O.Sobirov, E. Kazakov. Davlvtning dinga dindorlarning siyosatga munosabati (1920-1924 yillar) O'zbekistonda ijtimoiy fanlar T.: Fan. 1994. 8 son.
5. Solmonov Axmadjon. O'zbekistonda sovet hokimiyatining diniy siyosati: uydirma va tarix haqiqati (Matn) : monografiya A.Solmonov. - T.: Tafakkur, 2015.
6. Арапов Д. Этническое и конфессиональное в Российском «мусулманстве»: исламская политика государства в XX–XXI веках // "Вестник Евразии Аста Еурасиса". 2007. № 3.
7. Mustafayeva N. Sovet davlatining O'zbekistonda olib borgan diniy siyosatiga doir mulohazalar // O'zbekistonda sovet davrida amalga oshirilgan siyosiy kampaniyalar. – Toshkent, 2017.
8. O'zbekiston milliy arxivi, 86-jamg'arma, 10-ro'yxat, 1500-yig'ma jild.
9. O'zbekiston milliy arxivi, 94- jamg'arma, 5-ro'yxat, 4007- yig'ma jild.

10. Qizil O'zbekiston. 1929. 1- yanvar. №9
11. Mustafayeva N. O'zbekistonda sovet hokimiyatining diniy siyosati // O'zbekiston tarixi. - Toshkent, 2005. - № 2.
12. Саидбаев Т. Ислам и общества. М., 1978.
13. F.Boboyev. O'rta Osiyoda sovet hokimiyatiga qarshi qurolli harakat tarixi (1925-1935 yillar). T., Fan, 2024.
14. Shamsutdinov R. Qishloq fojeasi: jamoalashtirish, quloqlashtirish, surgun. -T., Sharq, 2003.
15. Q.Rajabov. O'zbekiston SSRda sovet hokimiyatining qatag'on siyosati va uning oqibatlari (1917-1991) T., Fan, 2022.
16. Hamroqulov R., G'ofurov O.Kishanlarni yondirgan yolqin, Hujjatli ocherk, -Samrqand. Zarafshon. 2000.
17. O'zbekiston milliy arxivi, 837-jamg'arma, 32-ro'yxat, 1859-yig'ma jild.
18. A'zam Xoshimiy. Alvido vatan.- T.: "Azon kitoblari" 2023.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/1 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).